
SIGILLVM · COLLEGII · COLUMBIAE · NOVI · EBORACI
IN LVMINE TVO VIDEBIMVS LVMEN
I PET II 1 2 7 V

INSEMNĂTATEA

STUDIILOR SLAVE

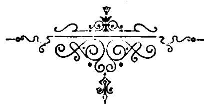
PENTRU

ROMÎNĬ

DE

IOAN BOGDAN

Profesor la Universitatea din Bucureştĭ, membru corespondent al Academieĭ Romîne şi al Societăţiĭ de istoria şi antichităţile ruseştĭ de la Universitatea din Moscva.

BUCUREŞTĬ

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŬ & Comp.

21, Calea Victorieĭ, 21

1894.

maĭ mare, decît cea schiţată în lecţiunea mea introductivă. Convingerea aceasta m'a făcut s'o public fără nicĭ o schimbare, adăogînd numaĭ cîte va note bibliografice sub text.

Bogdan.

Domnilor,

Inainte de a începe cursul anuluĭ acestuĭa, daţi-mĭ voe să vă vorbesc cîteva cuvinte despre locul ce ocupă popoarele slave în istoria universală şi romînă, despre studiile făcute asupra lor de străinĭ, despre însemnătatea cea mare a acestor studiĭ pentru noĭ Romîniĭ şi în sfîrşit despre modul cum cred eŭ că ar trebui făcute în universitatea noastră. Aceste cîteva cuvinte vor servi de întroducere la cursul de „limba paleoslovenică“ şi vă vor arăta în liniamente generale direcţiunea noilor studiĭ ce veţĭ avea ocasie să faceţĭ de aci 'nainte.

Popoarele slave, care ocupă astăzĭ în mase compacte aproape întreg ostul şi o parte din sudostul Europeĭ şi dintre care unele aŭ ajuns până în vecinătatea Bavarieĭ şi Saxonieĭ, sunt una din grupele cele marĭ de popoare *indo-europene*. Aşezaţĭ din timpurĭ preistorice în şesurile băltoase, ce se întind dela Carpaţĭ spre ost, şi atingînd de o parte marea baltică în vecinătate cu popoarele litvane şi finice, de altă parte marea neagră în vecinătate cu popoarele nomade de origine turană şi iranică, Slaviĭ aŭ trăit multă vreme împreună, păstrînd civilisaţia comună moştenită din trunchĭul indoeuropean şi desvoltînd-o maĭ departe conform cu individualitatea lor etnică. Această îndelungă convĭeţuire a popoarelor slave în timpurile preistorice, care la dînşiĭ ţin până în veacul I al ereĭ creştine, explică nenumăratele puncte de atingere ce există astăzĭ între feluritele seminţiĭ slave, cu toate că ele s'aŭ des-

părţit unele de altele cel puţin de 15 veacurĭ. [1])

In urma mişcăriĭ celeĭ marĭ a popoarelor germanice de la nord spre sud-vest şi a Hunilor dela ost spre vest, cunoscută în istoria universală sub numirea de *emigraţiunea popoarelor*, Slaviĭ aŭ fost împinşĭ din locuinţele lor primitive spre sud şi spre vest. Puterea de expansiune, ce se acumulase în timpul convieţuiriĭ lor prin înmulţirea populaţieĭ şi printr'un început de diferenţiare în seminţiĭ independente, fu pusă în mişcare şi Slaviĭ începură a se lăţi spre sud şi spre vest. O parte din eĭ aŭ ocupat, încet cu încetul şi pe nesimţite, cam din veacul III—VII, toate părţile locuite azĭ de Bulgarĭ, Sîrbĭ, Slovenĭ, Cehĭ, Moravĭ, Slovacĭ, Sorabĭ; alţiĭ, ca Poloniĭ

---

[1]) Asupra raportuluĭ de înrudire cu celelalte popoare indoeuropene şi asupra vieţiĭ lor comune, înainte de despărţirea în seminţiĭ, se poate ceti, deşi cu multe reserve, Krek, Einleitung in die slavische Literaturgeschichte, ed. 2, 1887, cartea I, cap. I, II.

şi Ruşiĭ, aŭ rămas în locuinţele lor primitive, lăţindu-se Poloniĭ spre marea baltică, Ruşiĭ spre Volga şi marea neagră.

După aşezarea lor în lăcuinţele cele nouă Slaviĭ, uniĭ maĭ curînd, alţiĭ maĭ tărziŭ, uniĭ de bună voe, alţiĭ siliţĭ prin armele vecinilor şi stăpînitorilor, părăsiră credinţele lor păgîne şi împrumutară în schimb religia creştină şi o mare parte din organisaţia politică a popoarelor, între carĭ s'aŭ aşezat. Astfeliŭ vechĭa civilisaţie păgînă a Slavilor făcù loc cam prin veacul IX şi X, la uniĭ chĭar maĭ tărziŭ, uneĭ îndoite civilisaţiĭ creştine: una răsăriteană şi grecească, alta apuseană şi romană [2]).

Acest dualism a avut o influenţă definitivă asupra desvoltăriĭ istorice ulterioare a seminţiilor slave. O parte

---

[2]) Cf. asupra acestuĭ lucru Pypin şi Spasovič, Geschichte der slavichen Literaturen, Leipzig 1880, „întroducerea“ şi capitolul despre „istoria popoarelor slave şi unitatea lor naţională“. („Einleitung“, pag. 1 şi urm., „die Geschichte des slavischen Volksstammes und die Frage der nationalen Einheit“ pag. 28. şi urm.)

din ele rămaseră sub influența esclusivă a imperiuluĭ bizantin, cum aŭ fost Bulgariĭ, Sîrbiĭ şi Ruşiĭ, o altă parte căzură sub influența statelor germane şi a catolicismuluĭ, cum aŭ fost Sloveniĭ din Panonia, Moraviĭ şi Cehiĭ, Sorabiĭ şi Poloniĭ. *Preponderanța covîrşitoare a statelor creştine*, ortodoxe saŭ catolice, şi *slaba organisație politică* a popoarelor slave în momentul cînd acestea apar pe scena istorieĭ europene, ĭată ceĭ doĭ factorĭ puternicĭ, carĭ aŭ împĭedecat o desvoltare naturală şi independentă a civilisațieĭ vechĭ slavone şi carĭ aŭ făcut ca Slaviĭ să joace pănă acum în raport cu numărul lor (astăzĭ de 95 de milioane) un rol foarte neînsemnat în istoria cultureĭ europene. O parte din eĭ s'aŭ absorbit foarte curînd în popoarele conlocuitoare: astfeliŭ s'a întîmplat cu semințiile polabe şi lechitice din Germania de nord, astfeliŭ cu Sloveniĭ din Panonia şi cu ceĭ din Dacia; o altă parte aŭ fost subjugațĭ de popoare maĭ puternice, ca Bulgariĭ

de Bizantinĭ, Sorabiĭ şi Cehiĭ de Germanĭ, Ruşiĭ de Tătarĭ, şi aŭ fost ţinuţĭ în sclăvie saŭ se desvoltară în strînsă dependenţă de organisaţia stăpînitorilor.

Abĭa spre începutul timpurilor moderne s'aŭ ridicat la o însemnătate maĭ mare *Cehiĭ*, *Poloniĭ şi Ruşiĭ*; aceştia aŭ produs o civilisaţie proprie destul de bogată, ce s'a răsfrîns chĭar asupra altor popoare europene. Pentru a cita cîteva exemple, vă aduc aminte de mişcarea religioasă şi reformatorică a *husitismuluĭ*, de perioada de înflorire a *scholasticeĭ la vechea universitate din Praga*, de misiunea civilisatorie a *Polonieĭ în orient*, de pildă în Litvania şi în Moldova, ĭar a *Rusieĭ în Asia*, d. p. între popoarele fino-ugrice.

Astăzĭ popoarele slave tind fie-care cu multă rîvnă să-şĭ asimileze productele culturale ale celor-lalte popoare maĭ înaintate şi maĭ puternice şi vor să-şĭ afirme cu toatele viaţa lor individuală. Tendinţa aceasta se manifestă de o potrivă la cele libere, ca şi la

cele subjugate. Unul dintr'însele este, precum ştiţĭ cu toţiĭ, un factor principal în actualul sistem de state al Europeĭ şi dacă nu prin civilisaţia, cel puţin prin puterea sa atrage asupra sa serioasa atenţiune a tuturor oamenilor luminaţĭ.

Puţina însemnătate politică şi culturală, ce aŭ avut popoarele slave în trecut, a fost causa de căpetenie, că învăţaţiĭ şi oameniĭ de stat aĭ Europeĭ, începînd din timpurile cele maĭ vechĭ şi până astăzĭ, s'aŭ ocupat cu ele numaĭ incidental. Ştirile istorice asupra acestor popoare sunt din pricina aceasta foarte sărace; pentru cele maĭ vechĭ timpurĭ, d. p. pentru începuturile evuluĭ mediu, aceste ştirĭ sunt cu totul nesuficiente. Nu e dar de mirat că viaţa istorică a popoarelor slave e foarte puţin cunoscută şi că părerile ce s'aŭ scos la iveală în diferite timpurĭ asupra lor aŭ fost de cele maĭ multe orĭ răŭ întemeĭate şi contrazicătoare. Dacă ne maĭ gîndim la aversiunea profundă a popoarelor din vestul Europeĭ, maĭ ales a Germanilor, faţă

de Slavĭ, ne vom explica uşor toate teoriile absurde, ce s'aŭ pus în circulaţie pănă prin secolul nostru asupra origineĭ şi istorieĭ Slavilor.

Dar odată cu renaşterea politică şi culturală a popoarelor slave (care renaştere a fost pănă la un oare-care punct resultatul conştiinţeĭ origineĭ lor comune) a început a fi studiat maĭ de aproape şi trecutul lor. Dela modestele încercărĭ ale unuĭ Dobrowsky, Kopitar, Vostokovъ şi ceĭ-alţĭ slaviştĭ dela sfîrşitul secoluluĭ trecut şi începutul secoluluĭ nostru, am ajuns, prin lucrările unuĭ Šafařík, Miklosich, Sreznevskij, Jagić, Daničić etc. a avea astăzĭ o întreagă ştiinţă a *filologieĭ slave*, a căreĭ sferă cuprinde tot ce aŭ gîndit şi aŭ produs pănă acum popoarele slave, întocmaĭ cum filologia clasică se ocupă cu studiul productelor civilisaţiuneĭ greco-romane, filologia germanică cu studiul civilisaţiuneĭ germane, ş. a. m. d. Filologia slavă se alătură astăzĭ cu modestie, însă cu demnitate, pe lîngă suro-

rile eĭ maĭ marĭ: filologia clasică, filologia germanică şi filologia romanică. Aproape toate universităţile marĭ din Europa posed de maĭ mulţĭ anĭ catedre de filologia slavă. Astfel Parisul, Oxfordul, Berlinul, Lipsca, Breslaul, Viena, Grazul, Buda-Pesta, Cracovia, Lembergul. Nu maĭ vorbesc de universităţile slave, ca Praga, Agramul, Belgradul şi toate cele din Rusia, unde filologia slavă are în fie-care universitate maĭ mulţĭ representanţĭ.

Studiul limbilor, literaturilor, istorieĭ şi antichităţilor slave se află astăzĭ în mânile multor învăţaţĭ de primul rang, cum este Jagić la Viena, Leskien la Lipsca, Brückner la Berlin, Baudoin de Courtenay la Dorpat, Sobolevskij la Petersburg, Jireček la Praga,[3]) Malinowski la Cracovia, Novaković la Belgrad şi mulţĭ alţiĭ, carĭ prin cercetările lor ştienţifice aŭ ştiut să deştepte în sferele străine Slavilor interes şi simpatie pentru

---

[3]) In timpul din urmă Jireček a trecut la universitatea din Viena, ĭar Baudoin de Courtenay la cea din Cracovia.

cunoaşterea acestor popoare pănă acum prea despreţuite.

Dacă filologia slavă n'ar avea pentru noĭ Romîniĭ decît interesul general, ce ea îl are pentru Germanĭ, Franceji saŭ Engleji, ar merita să aĭbă un loc între studiile noastre universitare, ca o complectare necesară a celor-lalte studiĭ istorice, filologice şi linguistice. Astăzĭ este un lucru recunoscut de toţĭ, că istoriciĭ Europeĭ, maĭ ales aĭ Orientuluĭ european şi aĭ Bizanţuluĭ, precum şi linguiştiĭ, nu se pot dispensa de cunoştinţa limbilor slave.

Filologia slavă are însă pentru noĭ Romîniĭ o deosebită importanţă, o importanţă maĭ mare decît pentru toate cele-lalte popoare neslave, de oare-ce noĭ, abstracţiune făcînd de Litvanĭ, suntem singurul popor neslav în Europa, care am suferit o înrîurire directă şi statornică din partea Slavilor, împrumutînd şi păstrînd maĭ multe secole limba, literatura şi cultura lor.

Viaţa noastră din trecut a fost de

prin veacul al 6-lea încoace intr'o nedespărţită legătură cu viaţa popoarelor slave, care s'aŭ aşezat în mijlocul şi în jurul nostru. Incă din timpul invasiunilor barbare ne-aŭ găsit aci *Slovenii*, acea seminţie slavă, care din locuinţele comune şi străvechĭ ale Slavilor s'aŭ îndreptat spre sudul Europeĭ şi aŭ inundat maĭ tot teritoriul vecheĭ Panoniĭ, Dacieĭ traĭane, Moesiilor, Dalmaţieĭ, Macedonieĭ, Noriculuĭ şi Iliriculuĭ; aceştĭ Slovenĭ ne-aŭ găsit aci, s'aŭ aşezat între noĭ şi aŭ trăit cu noĭ la un loc, până ce cu timpul eĭ aŭ împrumutat limba noastră, dîndu-ne în schimb o parte din instituţiile lor sociale şi politice[4]).

Maĭ târziŭ am fost sub stăpînirea *Bulgarilor* în timpul primuluĭ lor

---

[4]) Asupra Slovenilor din Dacia cf. diferitele lucrărĭ ale luĭ Miklosich, ca d. p. „Slavische Elemente im Rumunischen", întroducerea, saŭ „Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen" saŭ „Formenlehre der altslovenischen Sprache in Paradigmen", întroducerea, şi gramatica luĭ comparativă, în diferite locurĭ; nu de mult a tratat acest subĭect şi Kalina în întroducerea scrieriĭ sale: Studyja nad historyją języka bułgarskiego, Kraków, 1891.

imperiŭ şi am format împreună cu dînşiĭ al doilea imperiŭ bulgar, care poartă din această pricină şi numele de imperiul romîno-bulgar[5]). Dela eĭ am împrumutat slujba bisericească slavonă şi împreună cu aceasta limba slavonă în biserică şi în stat. Aceste împrumuturĭ sunt foarte vechĭ, căcĭ cele dintîiŭ ştirĭ istorice din evul mediu asupra noastră ne găsesc cu limba slavonă în biserică şi în stat. Toate manuscriptele vechĭ găsite în ţările noastre şi scrise de Romînĭ, precum şi toate actele voevozilor noştriĭ muntenĭ şi moldovenĭ, sunt făcute în această limbă.

Aşa dar toate manifestaţiunile inteligenţiĭ romîneştĭ din primele veacurĭ ale existenţiĭ noastre politice independente până în veacul al XVI se făceaŭ esclusiv

---

[5]) Asupra raporturilor noastre cu Bulgariĭ e de cetit Istoria Bulgarilor de C. Jireček, ediţia germană Praga 1876 şi ediţia augmentată rusească Odesa 1878. In urmă aŭ tratat acestă chestiune maĭ pe larg Miletić şi Agura în studiul lor „Daco-Romîniĭ şi literatura lor slavă", Sofia 1893 (vol. IX din Sbornicul ministeriuluĭ de culte bulgar).

în limba slavonă. Ea a continuat a trăi şi în veacul al XVII, ba, cu totul nu ne-am lăpădat de dînsa decît în veacul al XVIII, pentru a împrumuta o altă limbă străină, pe cea grecească. Literile slave le-am păstrat, precum ştiţĭ, până maĭ acum 30 de anĭ.

Şi să nu credeţĭ că limba slavonă era la noĭ o limbă moartă, întrebuinţată numaĭ de popĭ în bisericĭ şi de diacĭ în cancelariile domneştĭ, cum este d. p. astăzĭ limba latină în bisericile catolice. Nu. De limba slavonă se serveaŭ Romîniĭ — bine înţeles cărturariĭ, adecă clerul maĭ înalt şi boeriĭ învăţaţĭ — în afacerile lor zilnice. In această limbă se scrieaŭ corespondenţele private, zapisele, foile de zestre, testamentele, documentele de moşiĭ şi de judecăţĭ, cu un cuvînt, toate actele scrise, cîte se obicĭnuĭaŭ pe vremurile acelea în relaţiunile dintre oamenĭ. Ba ce este maĭ mult, în această limbă este depusă chĭar istoriografia cea maĭ veche a ţărilor noastre. Cronicariĭ şi analiştiĭ mol-

doveni şĭ-aŭ scris cronicele şi analele lor până pe la sfîrşitul veaculuĭ al XVI numaĭ în slavoneşte,[6]) şi suntem în drept a presupune că tot aşa aŭ făcut cronicariĭ şi analiştiĭ munteni în timpurile cele maĭ vechĭ.

Dacă dar limba slavonă, fie in dialectul bulgăresc, fie în cel rusesc, a slujit strămoşilor noştriĭ drept mijloc de comunicare a gîndireĭ lor, nu suntem datorĭ a o studia noĭ astăzĭ, ceĭ carĭ ne ocupăm de istoria neamuluĭ nostru, pentru a putea înţelege printr'însa scrierile rămase de la străbunĭ? Căcĭ nimic din tot ce s'a scris în perioada cea veche a istorieĭ noastre nu putem înţelege fără de dînsa.

Dar nu numaĭ atîta. Limba slavonă, întrebuinţată de străbuniĭ noştriĭ cum întrebuinţăm noĭ astăzĭ limba franceză şi germană, saŭ cum se întrebuinţa în epoca fanariotă limba grecească, n'a trecut fără să lase urme adîncĭ asupra

---

[6]) Vezĭ „Vechile cronice moldoveneştĭ până la Ureche", Bucureştĭ 1891.

limbeĭ romîneştĭ. Se ştie prea bine, ce sumă enormă de elemente slave posede limba vorbită astăzĭ de toţĭ Romîniĭ. Aceste elemente s'aŭ întrodus într'însa pe două căĭ diferite: 1) prin contactul imediat şi zilnic cu Slaviĭ, maĭ ales cu vechiĭ Slovenĭ, apoĭ cu Bulgariĭ, Poloniĭ şi Ruşiĭ, 2) prin hierarhia bisericească şi politică şi prin împrumuturĭ literare.

Este incontestabil că o mare parte din terminiĭ slavonĭ întrebuinţaţĭ de toţĭ Romîniĭ, d. p. terminiĭ privitorĭ la hierarhia bisericească, aŭ trecut în limba noastră pe cale literară; nu este însă maĭ puţin adevărat că multe cuvinte de origine slavă, atît din domeniul lumeĭ din afară, cît şi din domeniul stărilor sufleteştĭ, le-am luat direct de la Slavĭ, le-am împrumutat, aşa zicînd, din gura lor, întocmaĭ cum şi dînşiĭ aŭ împrumutat dela noĭ o sumă de cuvinte împreună cu o sumă de lucrurĭ, pe care le-aŭ văzut întîĭaşdată la noĭ. Este un lucru ştiut şi nu trebue să insistăm aci asupra luĭ, că mare parte din ter-

minii privitori la viaţa pastorală şi la economia vitelor, cum sunt: cătun, strungă, baciŭ, turmă, chiag, brinză, urdă, zăr, rînză etc., i-aŭ luat Maloroşii, Polonii, Slovacii, Cehii, Sîrbii şi Bulgarii dela noi [7].

Este dar de neapărată trebuinţă, pentru a studia *lexiconul limbei* romîne, să ştim limbile slave, cu deosebire limba paleoslovenică, limba bulgară, sîrbească, malorosă, rusească şi polonă. Lipsa acestor cunoştinţe la generaţia trecută de învăţaţi a fost causa că studiile noastre lexicologice aŭ rămas până mai deunăzi aşa de slabe şi defectuoase. Nu voiŭ ilustra aceasta cu multe exemple, căci de bună seamă fie-care din Dv. a avut ocasie să citească destule în studiile sale de limbă romînească. Etimologii ca a *greşi* din lat. *gressus*, nu din slav. *grěšiti*, ca *grindă* din lat. *grunda*, nu din slav. *gręda*, *dobîndă* din lat. *do abunde*

---

[7]) Asupra acestora se poate ceti Miklosich, Ueber die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpathen, Wien 1880.

„daŭ cu prisos“, nu din slav. *dobądą*, etc. etc., se găsesc cu droaĭa în vechile noastre tratate gramaticale şi lexicologice [8]). N'are cineva decît să ĭa în mînă un dicţionar romînesc din cele vechĭ, d. p. dicţionarul de Buda de la 1825 saŭ Glossariul luĭ Maxim şi Lau-

---

[8]) Foarte bogat în etimologiĭ de felul acesta este răposatul Mangĭuca, ultimul representant al direcţiuneĭ antislaviste în etimologia romînă. La el găsim etimologiĭ ca următoarele: *gloabă* nu derivă din slav. *globa*, ci din *„gabela“* „prin metatesa luĭ *l* *glăba* şi prin înălţarea luĭ *ă* în *o* *glóba*“; *gloată* nu derivă din slav. *glota*, ci din *gnotus*, *gnota* în loc de *gnatus*, *gnata:* la început ar fi însemnat fiŭ, fată; *trup* nu derivă din slav. *trupъ*, ci din *truncus*; *gol* nu din slav. *golъ*, ci din *vole*, *veule* = deşert în unele dialecte franţuzeştĭ; *lene* nu din *lěnь*, ci din *lana* în dialectele italiene; *coabe* nu din slav. *kobь*, cu aceeaşĭ însemnare, ci din latinescul *cu*, *pio*; *coteţ* nu din slav. *kotьcь* saŭ *kotecь* cu aceeaşĭ însemnare, ci din latinescul *cubitus*, rom. *cot; grija* nu vine din slav. *gryža* „durere de stomah“ „durere“ saŭ maĭ probabil din bulgărescul *griža* grije, ci din *diligentia*, ĭar *negrija* din *negligentia* „din *negligere* prin aferesă *gligere*, prin trecerea luĭ *l* în *r* şi a luĭ *ge* în *je* *grijire*“. Prin ast-feliŭ de etimologiĭ voea Mangĭuca să „chĭarifice opiniunea publică cea mistificată prin slaviştĭ“. Familia, XIX, pag. 631.

rian de la 1871, şi să-l compare cu dicţionarul etimologic al luĭ Cihac saŭ cu Magnum Etymologicum al d-nuluĭ Hasdeu, ca să constate la fie-care pagină progresul cel mare al *etimologieĭ romîne*, realisat prin aceste două lucrărĭ de merit. E adevărat că Cihac, prin tendinţa luĭ de a descoperi cît se poate de multe cuvinte slavone în limba romînă — tendinţă născută din reacţiunea împotriva celor ce căutaŭ să ascundă şi să elimineze aceste elemente — a produs în unele sfere ale publiculuĭ nostru o disposiţie dujmănoasă şi neîncrezătoare faţă de studiile slave. Aceasta a fost însă o disposiţie trecătoare. In curînd se vor convinge toţĭ — căcĭ învăţaţiĭ noştriĭ ceĭ distinşĭ de mult sunt convinşĭ despre aceasta — că o cercetare serioasă şi aprofondată a materialuluĭ lexical al limbeĭ romîne este cu totul imposibilă fără limbile slave. Romanistul, care vrea să se ocupe cu limba romînă, trebue să fie până la un oare-

care punct şi slavist. In întrunirea acestor două calităţĭ consistă meritul cel mare al d-luĭ B. P. Hasdeu.

Dar noĭ n'am împrumutat dela Slavĭ numaĭ *cuvinte*, ci precum era natural să se întîmple în urma uneĭ lungĭ convĭeţuirĭ cu eĭ, am împrumutat dela dînşiĭ o sumă de *obiceĭurĭ*, *credinţe*, *superstiţiĭ* şi *instituţiĭ*, care aŭ rămas un bun statornic al poporuluĭ nostru. Cine va fi început să studieze o parte din datinele şi obiceĭurile poporuluĭ romîn în comparaţie cu ale altor popoare, să zicem d. p. obiceĭurile dela nunţĭ, a trebuit să vadă numaĭ decît că, deşi ele se aseamănă mult cu obiceĭurile popoarelor celor maĭ îndepărtate, ele se apropie totuşĭ maĭ mult de ale Slavilor din jurul nostru. Dacă aţĭ răsfoi „Nunta la Romînĭ“ de d-nul Marian, aţĭ constata că Romîniĭ din Banat aŭ multe lucrurĭ comune cu Sîrbiĭ, ĭar ceĭ din Bucovina şi Moldova cu Maloroşiĭ. Ast-feliŭ se esplică cum de pe lîngă terminiĭ de origine

romană s'aŭ introdus în Banat terminĭ sîrbeştĭ, ĭar în Moldova şi Bucovina terminĭ ruseştĭ, care în unele părţĭ se păstrează împreună cu ceĭ vechĭ latinĭ, în altele însă aŭ înlocuit cu totul pe aceştia. Ast-feliŭ asistenţiĭ mireluĭ, carĭ de obiceĭ se numesc *vătăjeĭ*, *fraţĭ de mire* saŭ *chĭemătorĭ*, se numesc în Banat *deverĭ*, *diverĭ*, *gĭaverĭ*, *ghĭaverĭ* (sîrb. djever), ĭar asistentul nunuluĭ se chĭamă *tarisfat* (sîrb. stari svat; svat = conviva nuptialis): ambele numirĭ necunoscute în Moldova, Bucovina şi Muntenia.

In Moldova şi Bucovina asistentul mireluĭ se chĭamă *drujbŭ* (rus. družba, plsl. družьba=socii), asistenta mireseĭ *druşcă* (rus. družka socius, plsl. družьka=amica), ĭar vătăjiţa e numită *sfaşcă* (cf. rus. svacha şi deminutivul svašenьka, pronuba). S. FL. Marian, op. cit. cap. 25.

Din domeniul *obiceĭurilor juridice* avem un bun exemplu în instituţia veche a *jurătorilor*, despre care s'a crezut la început că este de origine curat romană,

maĭ tărziŭ însă s'a dovedit a fi un aşezămînt împrumutat de noĭ dela Slavĭ, ĭar de aceştia dela Germanĭ [9]).

Tendinţa, ce a dominat pe mulţĭ învăţaţĭ aĭ noştriĭ şi dominează chĭar astăzĭ pe uniĭ, de a căuta rădăcina tuturor datinelor şi obiceĭurilor noastre la Romanĭ — această tendinţă răsuflă şi din cartea citată a d-luĭ Marian — este cu totul greşită. Sperăm că această convingere a noastră va găsi pe zi ce merge maĭ mult loc printre învăţaţiĭ noştriĭ şi va inlătura multe din prejudiţiile generaţieĭ trecute.

Dar exemplul cel maĭ isbitor de covîrşitoarea influenţă a Slavilor ni-l dă vechĭa noastră organisaţie de stat. Incepînd dela *voevozĭ* şi *gospodarĭ* (plsl. vojevoda şi gospodarь) până la ceĭ din urmă *cnejĭ* de sate (plsl. kъnęzь), aproape toate aşezămintele

---

[9]) Vezĭ Hasdeu, Archiva istorică, vol. III, studiul despre documentul luĭ Ştefan Duşan, şi Xenopol, Convorbirĭ Literare, an. VII, „Studiĭ asupra vechilor noastre aşezăminte".

noastre vechĭ sunt saŭ de origine slavă saŭ posed pe lîngă puţinele elemente moştenite de la Romanĭ o sumă însemnată de elemente slave. Ast-feliŭ aristocraţia este numită cu un nume bulgăresc boerime, *boerĭ* (plsl. boljarinъ saŭ bojarinъ); funcţiunile dela curtea domnească eraŭ designate în mare parte cu numirĭ slavoneştĭ: *vornic* (plsl. dvornikъ), *postelnic* (plsl. postelьnikъ), *cluceriŭ* (plsl. ključarь), *stolnic* (plsl. stolьnikъ); maĭ tărziŭ se ivesc şi funcţiunĭ cu nume romîneştĭ, ca *spătar*, *portar* ş. c.; boeriĭ purtaŭ titlurile slave de *jupanĭ* în Muntenia (plsl. županъ) şi *panĭ* în Moldova (ceho-pol. pan). Un studiŭ temeinic al tuturor acestor instituţiunĭ vechĭ romîneştĭ nu se poate face fără o cunoştinţă suficientă a antichităţilor slave. Lipsa desăvîrşită a acesteĭ cunoştinţe la ceĭ maĭ mulţĭ din istoriciĭ noştriĭ de pănă acum a fost singura causă că istoria noastră internă saŭ

istoria aşezămintelor noastre vechĭ se află încă într'o stare foarte înapoĭată.

In sfîrşit, chĭar dacă Slaviĭ n'ar fi avut nicĭ o influenţă asupra vieţiĭ noastre culturale, însuşĭ faptul că am avut cu eĭ *relaţiunĭ politice* îndelungate ne-ar obliga să învăţăm limbile lor, pentru a putea studia aceste relaţiunĭ nu prin ochiĭ străinilor, cum s'a făcut prea des până acum, ci din isvoarele originale şi prin noĭ înşine. Muntenia a fost în relaţiunĭ cu Bulgariĭ şi Sîrbiĭ, Moldova cu Poloniĭ şi Ruşiĭ, ĭar toţĭ Romîniĭ înainte de constituirea lor în principate cu felurite seminţiĭ sloveneştĭ de dincoace şi de dincolo de Dunăre. Istoricul romîn este dator prin urmare să cunoască limbile acestor popoare, dacă voeşte ca studiile sale asupra istorieĭ romîne să nu fie unilaterale şi greşite. E drept că materialele istorice bulgăreştĭ şi sîrbeştĭ nu sunt nicĭ prea numeroase, nicĭ prea importante, cele polone însă şi ruseştĭ sunt aşa de bogate, încît

fără utilizarea lor este imposibilă orĭ-ce istorie romînească, care ar avea pretenţia de a fi complectă. Dacă aş întrebuinţa o comparaţie, aş zice că limbile slave sunt pentru istoricul romîn tot aşa de indispensabile, cum este limba grecească pentru istoricul bizantin saŭ limba latinească pentru istoricul evuluĭ mediu în apusul Europeĭ. Şi cu toate acestea, celor maĭ mulţĭ din istoriciĭ noştriĭ le-a lipsit cunoştinţa limbilor slave. O îndreptare simţită în această privire s'a produs în ultimul pătrar de secol prin lucrările şi publicaţiunile d-luĭ Hasdeu. D-sa are meritul de a fi fost primul între Romînĭ, care s'a folosit de bogatele sale cunoştinţe în domeniul limbilor slave pentru studiul istorieĭ romîne şi care ne-a făcut cunoscute pentru întîiaş dată o sumă de isvoare preţioase, despre care restul învăţaţilor noştriĭ nu puteaŭ avea cunoştinţă, saŭ dacă aveaŭ, nu le puteaŭ folosi. N'am decît să vă amintesc colecţia de documente alese slavo-romîne din Ar-

chiva Istorică a Romîniei, de cronica moldopolonă publicată tot acolo şi de o sumă de acte şi corespondenţe în limbi slave, ce se cuprind în Archivă, în Columna lui Traian şi în celelalte publicaţiuni ale d-lui Hasdeu. Acelaş merit îl are răposatul episcop Melchisedec, care în Cronica Huşilor, în Cronica Romanului, în Analele Academiei Romîne, în Archiva pentru Istorie, Archeologie şi Filologie şi în alte publicaţii mai mărunte a scos la lumină multe docucumente, notiţe istorice, vieţi de sfinţi etc., în originale slavone şi in traduceri. Tot aşa d-nul Tocilescu în Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie a căutat să dea un loc de căpetenie isvoarelor slavone şi să le utilizeze în studiile sale de istorie romînă. Acelaş lucru îl făcuse cu mult mai 'nainte d-nul Odobescu în Revista Romînă, unde se găsesc cîte-va descrieri de manuscripte şi tipărituri vechi slavo-romîne. Astăzi suntem fără îndoeală pe o cale mai bună decît acum 30 de

anĭ, şi e de sperat că cu introducerea studiilor slave în universităţile noastre vom face progrese şi maĭ marĭ în această direcţiune.

Cam acesta este interesul general ce presentă limbile slave în cadrul studiilor noastre universitare. Am trecut cu vederea peste folosul cel mare *practic*, ce l'am putea trage din cunoaşterea maĭ de aproape a limbilor slave moderne, de oare-ce studiile universitare n'aŭ a face cu trebuinţele practice ale vieţiĭ, ci cu exigenţele ştiinţelor istorice.

Răspîndirea studiilor teoretice va uşura însă foarte mult învăţarea practică a limbilor slave, care nu poate fi niciĭ de cum în dauna noastră.

Dela renaşterea noastră politică încoace, noĭ am întrerupt aproape cu totul relaţiile cu popoarele slave din prejur, am nesocotit şi nesocotim cu desăvîrşire tot ce se petrece la dînsele. Două din ele, Bulgariĭ şi Sîrbiĭ, scăpaţĭ de jugul turcesc, tind ca şi noĭ

a-şĭ reforma întreaga lor viaţă cultu-ralŭ şi politică şi fac văzînd cu ochiĭ progrese, pe care ar fi bine să le cu-noaştem din propriile noastre infor-maţiĭ. E de prisos să amintesc cît de folositoare ne-ar fi cunoştinţa maĭ apro-fundată a celuĭ-lalt vecin puternic, care a avut şi poate să aĭbă încă o influ-enţă decisivă asupra soarteĭ noastre.

Dar, cum ziceam, cunoştinţa prac-tică a limbilor slave nu va intra nicĭ odată în domeniul învăţămîntuluĭ nos-tru universitar. Scopul nostru trebue să fie esclusiv *studiul teoretic* al lor şi prin acesta *studiul intregiĭ fiinţĭ a popoarelor slave*, întru cît ele aŭ exercitat oare-care influenţă a-supra vieţiĭ noastre din trecut. Am putea numi, prin urmare, obĭectul ocu-paţiunilor noastre speciale într'un sens foarte larg *filologia slavo-ro-mînă.*

Cu ce s'ar ocupa filologia slavo-romînă?

Ea ar trebui să conţină maĭ în-tîiŭ de toate studiul *limbeĭ paleo-*

slovenice, cea maĭ veche şi cea maĭ interesantă din punctul de vedere filologic între limbile slave. Aceasta este totdeodată cea maĭ necesară pentru noĭ, căcĭ ea a fost limba întrebuinţată în literatura noastră bisericească şi profană până la înlocuirea eĭ cu limba grecească şi romînească. De oare-ce însă limba paleoslovenică noĭ n'am primit-o dela Chiril şi Metod, adecă din primele timpurĭ ale literatureĭ paleoslovenice, ci ceva maĭ tărziŭ dela Bulgarĭ, de aceea după studiul paleosloveniceĭ ar trebui să urmeze îndată studiul *limbeĭ vechĭ bulgare*, care după uniĭ (Schleicher, Leskien) este însăşĭ limba paleoslovenică, după alţiĭ (Kopitar, Miklosich) este o altă limbă, un alt dialect slav. [10])

Treptat cu aceasta ar trebui făcut studiul *limbeĭ vechĭ ruseştĭ*, pe care o găsim din primele timpurĭ ale existenţeĭ statuluĭ Moldovean în cancelaria domnească şi care a pătruns

---

[10]) Aceasta este limba, pe care alţiĭ o numesc *paleoslavică* saŭ *paleoslavă*.

maĭ tărziŭ, prin sec. 17, pentru scurtă vreme în cărţile bisericeştĭ şi în literatura profană.

Mînă în mînă cu studiul acestor limbĭ ar trebui să meargă studiul *vecheĭ literaturĭ slave*, născută în timpul apostolilor Chiril şi Metod în Panonia, ajunsă la o înaltă desvoltare în Bulgaria pe timpul ţarilor Simeon şi Ioan Alexandru, şi împrumutată de la Bulgarĭ de Sîrbĭ, Ruşĭ şi Romînĭ. Toate producţiunile acesteĭ literaturĭ maĭ mult bizantine, de cît slavone — căcĭ ele nu sunt în majoritate de cît traducerĭ după originale greceştĭ — eraŭ cunoscute în ţările noastre, se copiaŭ şi se citeaŭ foarte des, formaŭ, cu un cuvint, singura hrană intelectuală a oamenilor de carte în perioada cea veche a literatureĭ noastre. Ele aŭ înrîurit şi asupra producţiunilor originale romîneştĭ din acele vremurĭ, cum sunt în Moldova cronica putneană, cronica bistriţeană (încă nepublicată), analele putnene şi bistriţene, cronicele

scrise în veacul XVI de Macarie episcopul de Roman (1542) şi Eftimie episcopul de Rădăuţĭ (1553), precum şi cronica călugăruluĭ muntean Moxa (1620).

Acestea ar fi studiele *gramaticale* şi *literare*, indispensabile pentru a putea trece la studiul *antichităţilor slave*, care ar trebui să cuprindă începuturile istorice ale Slavilor, constituirea lor în state, aşezămintele lor sociale, politice şi religioase, viaţa lor materială, obiceĭurile juridice, mitologia ş. a. m. d. Acesta este cel maĭ important studiŭ prin cuprinsul săŭ şi de neapărată trebuinţă pentru înţelegerea antichităţilor romîne.

Ca un mijloc maĭ mult pentru a înlesni investigaţiunile propriĭ, de cît ca ştiinţă à parte vom trebui să tratăm *paleografia şi diplomatica slavă*. Studiul paleografieĭ şi diplomaticeĭ slave, adecă studiul formelor exterioare a manuscriptelor şi documentelor slave, trebue să formeze întroducerea la studiul paleografieĭ şi diplomaticeĭ romîne,

care nu sunt de cît o imitare şi o continuare a celor slave.

Cam acesta ar trebui să fie ciclul de studiĭ slavice în universitatea noastră, pentru ca aceste studiĭ să corăspundă aşteptărilor şi trebuinţelor noastre speciale. Mijloacele materiale şi intelectuale, de care dispunem noĭ, nu ne permit a trata filologia slavă dintr'un punct de vedere general, precum se face d. p. la universităţile germane saŭ ruseştĭ, unde ea are cîte doĭ, treĭ saŭ chĭar maĭ mulţĭ representanţĭ în corpul profesoral. Pe lîngă aceasta, organisaţia facultăţiĭ noastre de litere şi filosofie este astfeliŭ, că nu vă îngădue a consacra prea mult timp acestor studiĭ cu totul speciale. De aceea consiliul facultăţiĭ noastre a găsit de cuviinţă să întroducă deocamdată ca studiŭ obligatoriŭ pentru studenţiĭ secţiuneĭ istorice, anul al treilea, numaĭ *limba paleoslovenică*. Acesta este începutul şi temeĭul tuturor celor-lalte studiĭ slave şi fără de el nu putem face nicĭ un pas înainte în

filologia slavo-romînă. E de dorit însă ca şi studenţiĭ secţiuneĭ filologice, în special ceĭ ce aŭ de gînd să se ocupe cu limba romînă, să urmeze acest curs, despre al căruĭ folos sper că se vor convinge în curînd.

Domnilor,

A fost o vreme cînd se credea că studiul limbilor slave este pentru noĭ Romîniĭ un pericol naţional. Sunt, din nenorocire, şi astăzĭ oamenĭ, carĭ aŭ această convingere şi carĭ, dintr'un patriotism răŭ înţeles, din prejudiţiĭ moştenite saŭ dintr'o mărginire fatală a minţiĭ lor, nu voesc să se lapede de dînsa şi nu vor să înţeleagă pentru ce în universitatea noastră s'a întrodus studiul filologieĭ slave.

De unde şĭ-a luat naştere acest pre judiţiŭ?

El a fost un resultat al ideilor greşite ce se înrădăcinaseră până în secolul nostru între învăţaţiĭ şi lumea străină asupra orgineĭ şi naţionalităţiĭ noastre. Limba slavonă în biserica şi

statul nostru, instituţiile vechĭ de origine slavă şi cu deosebire suma cea mare de elemente slavone în limba romînă aŭ făcut pe învăţaţiĭ străinĭ, carĭ n'o cunoşteaŭ maĭ de aproape, să creadă că noĭ suntem un popor de viţă slavă saŭ o amestecătură de popoare: de Romanĭ, Slavĭ, Grecĭ, Turcĭ ş. a. m. d. Această părere a trăit cam până la Diez, întemeĭetorul filologieĭ romanice, care a dovedit lumeĭ străine, că limba noastră are un caracter curat romanic. Inainte de Diez ideile greşite asupra origineĭ noastre aŭ fost combătute de regeneratoriĭ cultureĭ romîne din Transilvania: Şincaĭ, Petru Maĭor, Clain şi ceĭlalţĭ bărbaţĭ din pleĭada ardelenească, cariĭ serveaŭ causa patriotismuluĭ şi cariĭ, ca toţĭ campioniĭ unor convingerĭ nouă şi fanatice, aŭ ajuns la extremul contrar, de a declara că tot ce constitue astăzĭ naţionalitatea romînă este o moştenire romană curată şi neatinsă.

Dacă cunoştinţele şi vederile acestor

bărbaţĭ ar fi fost maĭ largĭ, dacă patriotismul lor nu ĭ-ar fi împĭedecat să vadă elementele neromane ale cultureĭ noastre, este probabil că nu s'ar fi produs acea întreagă mişcare — nobilă şi demnă de admiraţiunea noastră, însă greşită — care şĭ-a găsit culminaţiunea eĭ în teoria despre puritatea absolută a sîngeluĭ nostru roman şi în dicţionarĭul luĭ Laurian şi Maxim.

Astăzĭ aceste tendinţe aparţin istorieĭ. Originea noastră de la Roma, latinitatea limbeĭ noastre şi înrudirea noastră cu popoarele romanice sunt fapte recunoscute de lumea întreagă. Astăzĭ nu ne maĭ contestă nimenea dreptul de a ne numi urmaşiĭ coloniilor romane şi a ne făli, dacă ne place, cu acest nume. Pănă şi Slaviĭ recunosc acum cu toţiĭ, că nu suntem fraţĭ de aĭ lor, cum pretindeaŭ uniĭ dintre dînşiĭ odinioară. Civilisaţia greco-slavonă am aruncat-o cu totul şi am căutat s'o înlocuim cu civilisaţia romano-germană a apusuluĭ, în a căruĭ sferă de ideĭ

trăim de o jumătate de secol încoace.

De aci însă nu urmează ca noĭ să continuăm a tăgădui orĭ-ce înrîurire străină la formarea naţionalităţiĭ noastre. Popoarele trăesc într'o perpetuă atingere unele cu altele şi într'o perpetuă influenţare mutuală. Noĭ am suferit o înrîurire puternică din partea Slavilor, fiind-că am trăit multă vreme cu dînşiĭ şi lîngă dînşiĭ. Astăzĭ putem face această mărturisire, fără cea maĭ mică teamă că printr'însa am renunţa la originea noastră romană.

Este timpul, Domnilor, ca ştiinţa istorică romînă să ĭasă cu totul din fasa romantică a copilărieĭ. Datoria eĭ trebue să fie de aci 'nainte: a căuta pretutindenĭ numaĭ şi numaĭ *adevărul.*

Ar fi o rătăcire periculoasă dacă am crede că educaţia noastră naţională trebue bazată pe *neadevărurĭ* saŭ *reticenţe.*

Dinpotrivă, noĭ credem că printr'un studiŭ calm şi cît se poate de multilateral al trecutuluĭ nostru trebue să

ne dăm seamă de *toţĭ factoriĭ* vieţiĭ noastre trecute.

Popoarele nu sunt numaĭ ceea-ce sunt în present, ci şi ceea-ce aŭ fost în trecut. Dacă civilisaţia noastră a fost în parte slavonă, ea este şi astăzĭ tot aşa, căcĭ masele poporuluĭ nostru nu s'aŭ schimbat, cum s'aŭ schimbat clasele bogate şi culte ale societăţiĭ. Fost-aŭ civilisaţia slavonă o nenorocire saŭ o norocire pentru noĭ, aceasta este o întrebare, pe care nimenea n'o va putea deslega, căcĭ nimenea nu poate şti ce s'ar fi întîmplat cu noĭ, dacă lucrurile s'ar fi petrecut altfeliŭ.

Datoria noastră, a oamenilor de ştiinţă, este a presenta civilisaţia trecută nu cum am fi dorit să fie, ci cum a fost în realitate. Numaĭ în chipul acesta ne vom putea explica pentru ce am ajuns astăzĭ acolo unde suntem.

Studiul ast-feliŭ înţeles al trecutuluĭ nostru — căcĭ cu acesta se ocupă în mare parte filologia slavo-romînă—va fi pentru noĭ un îndemn puternic pentru

a nu perde încrederea în viitor. Dacă Romînii ceĭ vechĭ nu şĭ-aŭ perdut individualitatea lor naţională în zece veacurĭ de cultură slavonă, dacă eĭ aŭ avut puterea de a şĭ-o asimila, fără să fie absorbiţĭ de dînsa, ba absorbind eĭ înşişĭ pe ceĭ ce le-aŭ împrumutat-o, Romînii de astăzĭ trebuesc să aĭbă o înzecită încredere în vitalitatea lor. Studiul filologieĭ slavo-romîne nu va sgudui, ci va întări această încredere.

De acelaş autor:

— Contribuirĭ pentru istoriografia bulgară şi sîrbească. Leipzig 1891. (în limba germană).

— Vechile cronice moldoveneştĭ pănă la Ureche. Texte slave cu studiŭ, traducerĭ şi note. Bucureştĭ 1891.

— Documente culese din archive şi bibliotecĭ polone, 1510 — 1600. Bucureştĭ 1892. (Suplementul II, volumul I, din colecţiunea de documente Hurmuzaki, ediţia Academieĭ Romîne).